

A második vatikáni zsinat, amelyet VI. Pál pápa a múlt év december 8-án befejezettnek nyilvánított, sokkal jelentősebb eseménye egyházunk történetének, semhogy általános értékelésekkel, vagy csupán a külsőségek és érdekességek kiemelésével napi-rendre térhetnénk fölötte. A „korszerűsödés”, amelyet a nagy emlékü **XXIII. János** látnoki erővel hirdetett meg, hosszú és szerves folyamat, amelyhez az általa összehívott zsinat csak a kiindulásokat nyújthatta és az irányt szabhatta meg. Eppen ezért folyóiratunk egyik legfontosabb feladatának tekintjük, hogy behatóan tájékoztassa olvasóinkat a kihirdetett okmányokról. Ez természetesen hosszabb távra szóló program, mert azoknak a szakembereknek is időre van szükségük, akiket az okmányok áttanulmányozására és feldolgozására már felkértünk, vagy még felkérünk kérn.

*

Múltkori beszámolómban a negyedik s egyben utolsó ülészak első félidéről próbáltam képet adni. A napok száma szerint valamivel rövidebb második félidőben, amelynek két utolsó hetét megint Rómában tölthettem, szemlélatomást csökkent a szkémák iránt a figyelem és érdeklődés a Szent Péter-bazilika zsinati csarnokában. Ezen azonban nem ütközhetünk meg, mert a szellemi erőfeszítésnek is megvannak a határai. Amellett hiányzott az újdonság ingere is. Azokat a szövegeket, amelyeket a szavazások előtt felolvastak, már újszólván kivétel nélkül ismerték az atyák. Megvolt róluk a véleményük és csak a szavazócédulát várták, hogy rájegyezzék állásfoglalásukat. Közben a legtöbbben beszélgettek, vagy levelet írtak. Ezekben a hetekben nagyobb hullámmást csak azok az előadások kellettek, amelyeket kiváló teológusok tartottak, hol a sajtóirodában, hol másutt. S ezek az előadások is már mind a zsinat utáni teendőket tárgyalták.

Két nyilvános ülésen, november 18-án és december 7-én, szavazta meg végérvényesen a zsinat és hirdette ki a pápa a még hátralevő hat szkémát. Az előbbin 2305 szavazattal 2 ellenében hagyták jóvá a világiak

apostolságáról szóló dekrétumot, és 2344 szavazattal 6 ellenében az isteni kinyilatkoztatásról szóló konstitúciót. Az utóbbin 2308 szavazattal 70 ellenében fogadták el a vallásszabadságról, 2394 szavazattal 5 ellenében az egyház missziós tevékenységéről, 2390 szavazattal 4 ellenében a papi életről és szolgálatról szóló dekrétumokat és 2309 szavazattal 75 ellenében az egyház és a modern világ viszonyáról szóló konstitúciót. Egynémelyikkel közülük legutóbb már foglalkoztam, tüzesebb taglalásukra pedig, mint jeleztem, amúgyis sor kerül. Ezúttal tehát csak néhány megjegyzésre szorítkozom.

Az a megegyezéssel jellemezhető, amely a zsinat legtöbb okmányán végigvonul, különösen érezhető a kinyilatkoztatást, illetve az egyház és a mai világ viszonyát tárgyaló két konstitúcióban és a vallásszabadságra vonatkozó nyilatkozatban. A legkielégítőbb és legkorszerűbb szövegnek a papi életről és szolgálatról szóló dekrétumot mondják. Hasonlóképpen általános megelégedést keltett a világiak szerepét és hivatását fejtegető dekrétum is, amelytől az egyház „deklarikalizálását” várják. Nyitott kérdés persze, hogy mi módon sikerül majd ténylegesen belevonni a világi híveket az egyház életébe. Végső formájában újszólván egyhangúan ment át a kinyilatkoztatásról szóló konstitúció is, amelyet *Skydsgaard* professzor, az evangélikus világszövetség megfigyelője, utóbb a zsinat legfontosabb és ökumenikus szempontból legjelentősebb okmányának nevezett. „Igaz — mondotta —, hogy ez a konstitúció sem szünteti meg a szakadást a reformáció egyházai és a római katolikus egyház között, sőt egymagában is szétválasztja ezeket az egyházakat, jó alapot nyújt azonban egy új és elmélyült párbeszédre köztük. Ennyiben mi is pozitív módon ítéljük meg. Bizonyos, hogy kidolgozásával a zsinat nagy munkát végzett, amelyért mi, protestánsok is, hálásak lehetünk.”

Amikor a vallásszabadságról szóló nyilatkozatot a zsinat november 19-én végérvényesen jóváhagyta, 249 volt a „nem” szavazatok száma. Nyilván a pápa óhajára egy olyan beve-

zetést csatoltak ekkor hozzá, amely megnyugtatót kívánta, azokat, akik attól tartottak, hogy a vallásszabadság elismerésével feladják a katolikus vallási tanok egyedül igaz-voltának tételét. Ha azonban ennek nyomán csökkent is az ellenzék, az egyhangúságot mégsem érték el, mert a nyilvános ülésen még mindig 70 „nem” szavazat hangzott el. *De Smedt* püspök, a szkéma zsinati előadója, azzal magyarázta ezt, hogy még mindig van egy csoport az egyházban, amely magát az elvet sem fogadja el, következésképpen ezzel semmiféle kompromisszum sem lehetséges.

Az egyház és a világ viszonyát tárgyaló okmányoknak már az elnevezése is kompromisszumot tükröz, mert „pasztorális konstitúciónak” keresztelték át. Sokan ugyanis, mint már a múltkor megírtam, a „zsinati körlevél” vagy „zsinati nyilatkozat” megjelölést javasolták. Hogy az új elnevezésnek mi a tulajdonképpeni értelme, teljesebben még ma sem világos. Alighanem arra kíván utalni, hogy a konstitúció második és az elsőnél sokkal terjedelmesebb része csupán időhöz kötött, tehát a további fejlődéshez mérten változó eligazításokat tartalmaz. Két olyan pontja volt ennek az okmány-nak, amelyek körül különösen heves s emellett politikai élű harcok folytak. Az egyik az ateizmus, a másik a háború kérdése. A haladó és párbeszédet kereső többség mindenesetre elvetette egy jelentős kisebbségnek azt a követelését, hogy a zsinat formálisan és kifejezetten ítélje el a kommunizmust. Azok után, amiket már múltkor elmondtam erről, az integrista szárny ilyen természetű kudarca előrelátható volt. Amire azonban akkor nem is gondoltam, lényegesen nehezebbnek bizonyult az atomfegyverek tárolásának és esetleges felhasználásának problémája. Főleg az észak-amerikai püspökök álltak elő azzal, hogy az atomfegyverek tárolásának elféltésével a zsinat hibát követne el, mert szerintük éppen az ilyen fegyverek létezése gátolja egy újabb világháború kitörését. Ugyanígy ragaszkodtak annak kimondásához is, hogy önvédelem esetén megengedhető a magfegyverek harcbevetése. Az ellenzék olyan erősnek mutatkozott, hogy a bizottság a bármiféle támadó há-

ború s különösen a totális háború elítélésének fenntartása mellett is, indítna érezte magát az ellenzéki követelések figyelembevételére. Minthogy azonban az idő rövidsége miatt számolni kellett azzal, hogy nem mindenki tanulmányozza át eléggé a rugalmasan megfogalmazott új szövegeket, a bizottság elnöke és a zsinati előadó a döntő szavazás előestjén még külön levelet is intézett a püspöki konferenciákhoz, felhíva figyelmüket a keresztülvitt módosításokra. A december 6-i szavazáson így már csak 251-en szavaztak a szkéma ellen, a másnapi nyilvános ülésen pedig ez a 75-re csökkent.

*

Annak a beszédnek utolsó szakasza, amelyet a pápa a november 18-i nyilvános ülésen mondott, igen vegyes érzelmeket keltett. Három dolgot jelentett be a pápa. Az egyik *XII. Pius* és *XXIII. János* boldoggáavatási perének megindítása, a másik a zsinat emlékére templom építése, amelyet Szűz Máriának, mint az egyház anyjának ajánlanak, a harmadik egy külön jubiláris időszak, amely újév-től pünkösdig fog tartani. Mind a három bejelentést az olasz újságok szinte plakátbetűkkel közzölték a címlapjukon, főleg az északi országok képviselői azonban — püspököktől újságírókig — meglehetősen kelletlenül fogadták.

Nem tekintették szerencsés dolognak azt sem, hogy novemberben, amikor a vita nélküli szavazások kerültek sorra, az üres perceket kitöltendő, *Felici* érsek, főtitkár a zsinat elé terjesztette a búcsúfegyelem reformjának tervezetét, amelyet a Szent Poenitenciáriusnak, ezidőszent *Cento* bíborossal — intézi a XIII. század óta a feloldozásokat, felmentéseket, fogadalmak elengedését, illetve átváltoztatását, és a búcsúk ügyét. *Yves Congar* zsinati beszámolójából idézem a következőket: „Múltán csodálkozhatunk azon, hogy éppen ezt a témát akarták tárgyalni a nem-katolikus megfigyelők előtt, akiket ez inkább megdöbbenett, mint érdekelt. Tudnunk kell, hogy Keleten az alatt a tizenegy évszázad alatt, amíg fennállt a keleti egyház egysége a nyugati

egyházzal, semmi nyomát sem találjuk a bűnbocsánatnak a szó mostani értelmében. Az ortodox egyház, amely hűségesen őrzi a kezdeti hagyományokat, egyáltalán nem ismeri a bűcsú formában történő bűnbocsánatot. Másfelől tudjuk azt is, hogy a bűnbocsánatra vonatkozó lehetetlen hirdetének váltották ki Luther tiltakozását, s ez lett egyik oka a keresztény egység megszakadásának Nyugaton. Furcsa volt, hogy az ortodox és a protestáns megfigyelők jelenlétében katolikus részről vállalkoztak ennek a tragikus ügynek feszegetésére. Levegőben volt megint annak kockázata, hogy pont a zsinat végén elrontják az ökumenikus légkört. Végül is ha foglalkoztatni akarták valamivel a zsinatot, más dolgot is találhattak volna. Visszatérve azonban Lutherre, amikor ő 1518 október 12-én megjelent *Cajetan* bíboros előtt, azonnal az ilyesféle bűnbocsánat dogmatikai forrásait és szabályait kérte tőle számon. A bűcsú ugyanis nem tisztán fegyelmi, vagy kánoni ügy, hanem biztos tant is követel. Annál öröndetesebb, hogy most a zsinaton mindjárt kifejezésre jutott az a nézet, hogy mielőtt a kérdéssel egyáltalán foglalkozni lehetne, előbb történeti és kritikai módon meg kell állapítani, hogy milyen föltételek mellett jelentek meg a bűcsúk a XI. század utolsó harmadában, majd pedig hogy milyen alapon fogalmazták meg a skolasztikusok a bűcsú elméletét. Nem vitás ugyanis, hogy az ekként szabályozott bűnbocsánatnak nincs semmi közvetlen alapja a szentírásban."

IV. *Maximos* melkita pátriárka és bíboros a tőle megszokott határozottsággal mutatta ki, hogy az első évezredben csupán az egyházi büntetésként kirótt nyilvános vezeklések részbeni, vagy teljes elengedéséről volt szó, és csak annak utána, hogy ezeket a nyilvános időleges büntetéseket eltörölték, siklott át a bűnbocsánata nyugati egyházi gyakorlatban a szorosán vett lelki területre. Így azonban — jelentette ki *Maximos* — jogosulatlanul elébe vágta maga Isten ítélletének, bizonyos módon előírták Isten bocsánatát, amit az egyháznak nem lett volna szabad tennie. Kelet nem is ismerte soha ezt a gyakorlatot. Érdekes, hogy *Felici* főttikár kérésére

Maximos nem is adta elő fejtegetésének egy részét a zsinati csarmokban, másnap azonban a sajtó a pátriárka felszólalását teljes egészében közzétette.

Igen nagy figyelmet keltett a német és az osztrák püspökök közös állásfoglalása is, amelyet *König* és *Döpfner* bíborosok ismertettek. Ők is azon az állásponton voltak, hogy „jelenlegi formájában a tervezet nem alkalmas arra, hogy nyilvánosságra hozzák”. Kijelentették, hogy azt a testületet, amely a tervezetet kidolgozta, „modernizálni” kell, mert csak ebben az esetben remélhető olyan reform, amely számukra elfogadható. A zsinaton kívül sok fejtorésre adott okot, hogy nemcsak az olasz és a spanyol, hanem az ausztráliai és az észak-amerikai püspöki konferenciák elnökei is védelmükbe vették a benyújtott tervezetet. A vitát azonban a moderátor hirtelen lezárta s ezzel a kérdés végleg lekerült a zsinat napirendjéről. Hír szerint a pápa egy teológiai bizottságot nevez ki a Szent Poenenciárium mellé, s ez dolgozza majd ki az új tervezetet. A bizottságban a jelentősebb teológiai irányok mind képviselve lesznek.

*

Az adott helyzetben elkerülhetetlen kompromisszumok és kisebb-nagyobb zökkenők ellenére is jó hangulat uralkodott az utolsó félidőben, lényegesen jobb, mint a tavalyi harmadik ülésszak zárásakor. Hozzájárultak ehhez azok a kísérő jelenségek is, amelyek a zsinat végefelé, különösen annak befejező napjaiban történtek.

Ilyen volt a római katolikus egyház és a konstantinápolyi ortodox egyház hajdani kölcsönös kiközösítésének ünnepélyes feloldása. Igaz, hogy a konstantinápolyi pátriárka csak egy kis részét képviseli a vele közönségben lévő ortodox egyházaknak, de ez az önmagában is öröndetes lépés így is híd lehet a katolikus egyház és az ortodox egyházak teljes kiengesztelődéséhez. Ebből a szempontból igen jelentős mozzanat, hogy az utolsó napokban a moszkvai pátriárka képviselője, *Nikodim* metropolita is megjelent a Szent Péter-bazilikában.

Rendkívüli esemény volt a zsinat zárásakor, hogy a pápa Szent Pál apostol sirjánál együtt imádkozott az egységért a protestáns, az ortodox és az ó-katolikus megfigyelőikkel. Nagy horderejű lépés ez az egyház történetében, hiszen csak néhány évvel ezelőtt az érdekelt egyházak nem ritkán még híveik együttes imádkozását is helytelenítették.

Jó hatást tett a haladó többségre, hogy a pápa a november 18-i nyilvános ülésen, amikor zsinati szakértőkkel és egyes szerzetesrendek képviselőivel koncelebrációs misét mutatott be, a jezsuita *De Lubac*-ot és a domonkos *Congar*-t is maga mellé választotta, akik alapvető teológiai munkát végeztek a zsinat által óhajtott katolikus megújódás számára. Mindkettőt, mint emlékezhetünk rá, a zsinat előtt néhány évvel a Szent Officium kemény cenzúrával sújtotta. A pápa tehát ünnepélyesen elégtételt adott nekik, amit általában úgy fogtak fel, mint annak bizonyosságát, hogy a pápa az új úton kíván haladni. Nem úgy persze, hogy törésszerűen szakítana a múlttal, hiszen a koncelebránsok között volt *Tromp* is, a Szent Officium hangadó teológusa.

Az ünnepélyes záróülés kítűnő hangulatát biztosította, hogy előző nap jelent meg VI. Pál pápa motu-proprioja, amelyben a Szent Officium reformjáról intézkedik. Megelégedést keltett, hogy ennek az intézménynek, amelyet a zsinaton is a legtöbb támadás ért, még a neve is elmúlt. Ezentúl mint „Hittani Kongregáció” működik. Elnöke a pápa, titkára egy bíboros, aki egy ülnök, annak helyettese és az „igazságosság előmozdítója” segítségével irányítja a kongregációt. Utóbbinak kell ügyelnie arra, hogy a peres eljárásokban betartsák az új szabályzat előírásait. A reform megszünteti tehát a „biztos” tisztsgét, aki eddig az inkvizitor szerepét töltötte be.

A Hittani Kongregáció teendője, hogy őröködjék a hitet és erkölcsöt érintő tanok épségén az egész katolikus világban. Eppen ezért figyelemmel kíséri és megvizsgálja az új tanításokat és nézeteket, bármilyen legyen is terjesztésük módja. Gondoskodik azok kellő tanulmányozásáról és ebből a célból elősegíti a hozzá-

értő tudósok összejöveteleit. Elítéli azokat a tanításokat, amelyek ellentétesek a hittel, de nem amelkül, hogy ki ne kérné előbb az érdekelt püspökök véleményét. Döntés előtt köteles meghallgatni a kifogásolt művek szerzőit is, módot adva nekik arra, hogy megvédjék álláspontjukat. Ítéletet a kongregáció csak a rendes peres eljárás szabályainak betartásával hozhat, vagyis megszűnnek azok a különleges kiváltságok, amelyekkel e téren a Szent Officium eddig rendelkezett. A kongregációnak kapcsolatot kell fenntartania a szentírás-tudományi pápai bizottsággal. A pápa ezenkívül tanácsadókat nevez ki a kongregációba, espedig a világ bármely országából. egyedül tudásuk, bölcsességük és különleges képzettségük alapján. Ha a tárgy természete kívánja, esetenként szakértőket is igénybe vehet a kongregáció, elsősorban az egyetemi tanárok sorából, függetlenül attól, hogy papok-e vagy világiak. Végül meghagyja a pápa, hogy a kongregáció belső ügyrendjét is teljes egészében nyilvánosságra kell hozni. Eddig ugyanis ezt a szabályzatot a legszigorúbb titok fedte.

Kitűnhet a mondottakból, hogy a Szentatya valóban gyökeres reformot hajtott végre. Az intézménynek, amely eddig jobbára csak védekező és ítélkező szerepet vitt, most elsősorban pozitív építő munkát kell végeznie. Ez jut kifejezésre új elnevezésében is. Attól kezdve ugyanis, hogy III. Pál pápa 1542-ben felállította, századokon át „a római és egyetemes inkvizíció szent kongregációjának” hívták. Csak Szent X. Pius adott neki 1908-ban új nevet: „a Szent Officium Kongregációja”. Ez szelvedebben hangzott, mint a régi, de az eredeti jelleg lényegében mindegyelg megmaradt.

*

A második vatikáni zsinat kézzelfogható eredménye 16 okmány, és pedig 4 konstitúció, 9 dekrétum, és 3 nyilatkozat. A konstitúciók doktrinális értékkel bírnak, míg a dekrétumok inkább gyakorlati feladatokat körvonalaznak.

Konstitúciók: 1. a liturgiáról (1963 december 4), 2. az egyházzról (1964. november 21), 3. a kinyilatkoztatásról

(1965 november 18), 4. az egyház és a mai világ viszonyáról (1965 december 7).

Dekrétumok: 1. a társadalmi érintkezés tömegeszközei (1963 december 4), 2. az ökumenizmus (1964 november 21), 3. a keleti katolikus egyházak (1964 november 21), 4. a püspökök lelkipásztori feladatai (1965 október 28), 5. a szerzetesélet megújítása és korszerűsítése (1965 október 28), 6. a papnevelés (1965 október 28), 7. a világiak apostolsága (1965 november 18), 8. az egyház missziós tevékenysége (1965 december 7), 9. a papi élet és szolgálat (1965 december 7).

Nyilatkozatok: 1. az egyház és a nem-keresztény vallások (1965 október 28), 2. a keresztény nevelés (1965 október 28), 3. a vallásszabadság (1965 december 7).

A mostani zsinat jellegzetességének mondják a teológusok, hogy amíg az előzőek Krisztussal, Máriával, a Szentháromsággal és a pápai primátussal foglalkoztak, addig az egyház most fogott hozzá először, hogy ön-maga felől elmélkedjék. Egyik kiemelkedő eredménye ennek, hogy elevenen felébredt benne a „vándorló”, a „zarándokló” tudat. Az a tudat, hogy az egyház nem statikus, vagyis álló és merev, hanem dinamikus, vagyis mozgó és folyvást előbbre haladó intézmény. Ezért is van az, hogy a zsinati határozatok sokkal inkább irányokat jelölnek meg a „mozgás” számára, semmint konkrét határköveket tűznek le. Azok a gyümölcsök tehát, amelyeket a zsinati vetéstől várunk, messze túlmennek majd azon, amit a zsinat írásba foglalt. Különösen kitűnik ez a papnevelésről szóló dekrétumban, amely a jövőbeni konkrét intézkedéseket szinte kivétel nélkül a püspöki konferenciákra bízta. Ugyanez világlik ki a missziós tevékenységre és a liturgiára vonatkozó okmányokból is.

A zsinat várható kihatásait taglalva Ratzinger professzor egyik legfontosabb mozzanatként emeli ki, hogy a restaurációs korszak, a thomizmusba és a középkori gondolkodásba való belesüppedés után a modern történeti és kritikai módszer tört utat a katolikus teológiában s ezzel megnyílt a lehetőség a mai század gondolkodásának megközelítéséhez.

Alberto Cavallari, a *Corriere della Sera* szerkesztője, akinek cikksorozata-ról legutóbb már megemlékeztem, zárócikkében úgy véli, hogy a zsinat igen haladónak bizonyult a teológiai kérdésekben, viszont a modern embert közelebről érintő problémákban lényegileg a hagyományos álláspontokra helyezkedett. Így például abban a kérdésben, hogy a válásban ártatlan fél nem köthetne-e egyházi felmentéssel újabb érvényes házasságot, a zsinat valójában kitért *Zoghby* keleti püspök igen figyelemreméltó észrevételeinek komoly megvitátása elől. Közbevetőleg szabadjon megjegyezni, hogy ez az ügy rendkívül élénk megbeszélések tárgya lett a sajtóirodában, ahol a katolikus újságírók zöme is fájlalta a zsinat tisztán negatív magatartását. Felhossa Cavallari a születésszabályozás kérdését is, amelyben a zsinat beérte azzal, hogy utalt az ismert pápai tanításokra, magát a döntést pedig a pápa megítélésére bízta. Nem vitás — mondja Cavallari —, hogy ez volt a pápa kívánsága is, a zsinat azonban ettől függetlenül is a hagyományos-ságot juttatta érvényre, amikor igen tekintélyes felszólalások ellenére megint csak a gyermekek világrahozását nyilvánította a házasság elsődleges céljának. Cavallari szerint a tradicionalizmus kerekedett felül a háború kérdésében is. Az „evangéliumi megoldást”, vagyis a gyakorlati és tevételes szembe fordulást mindentéle erőszakkal, a zsinat nem találta meg. Az elfogadott szöveg továbbra is különbözőképpen értelmezhető, ami szabatos eligazítások helyett csak elmés vitákra és teológiai értekezésekre vezethet. Az egyetlen nagy „ideológiai újdonságot” Cavallari a vallásszabadság kinyilvánításában látja. Végeredményben azonban ő sem utasítja el azt a lehetőséget, hogy „a zsinat munkája valójában akkor kezdődött meg, amikor a zsinat végetért”.

*

Maga VI. Pál pápa is több beszédeben kiemelte, hogy a zsinat befejezése sok dolognak nem a végét, hanem a kezdetét jelenti. Ismételt hangsúlyozta, hogy folytatni kell és folytatni fogják azt a munkát, amit a zsinat megindított. Különösen fontosnak tartják a pápának azt a köz-

lését, hogy a zsinat alatt felállított mindhárom vatikáni titkárság állandó szerv marad. Az egyik tudvalevően a keresztény egység helyreállításán dolgozik, a másik a nem-keresztény vallások tanulmányozásával és a nem-keresztény vallásközösségekkel való kapcsolatok ápolásával foglalkozik, míg a harmadik az ateizmust, annak formáit vizsgálja és az ateistákkal kíván párbeszédet folytatni. Azt is közölte a pápa, hogy a „lehető leghamarabb” felállítja azokat a bizottságokat, amelyeket a zsinat kívánt. Lesznek új hivatalok is, új feladatokkal. Szándékában van az is — mondotta a pápa —, hogy minél előbb megszervezze a világegyház számára a püspöki szinodust. Ellentétben egyes sajtóközleményekkel nem egyszerűen azt mondta, hogy 1967-ben kerül sor erre, hanem: „Ha nem a most következő évben, amelyet teljesen kitölthetnek a zsinat utáni feladatok, akkor a rákövetkező esztendőben, 1967-ben.” Megdől ezzel némelyeknek az a feltevése, hogy a pápa a püspöki szinodust szükségtelenül messzi időpontban akarja összehívni.

Itt említem meg annak valószínűségét, hogy Felici érseket nevezi ki a pápa a püspöki szinodus annyira fontos főtitkári állásába. Igaz, hogy egy embert sem ért annyi kritika a zsinat folyamán, mint Felici érseket, aki a főtitkári tisztiséget viselte. Szemére hányták, hogy önmagát teszi meg a zsinat legfőbb irányítójának, egyesek pedig azzal is megvádolták, hogy elősegíti az integrista kisebbség manővereit. Bizonyos azonban, hogy Felici ügyesen töltötte ki azokat a hézagokat, amelyek a zsinat legfőbb irányító szerveinek együttműködésében mutatkoztak, s finom diplomáciai érzéssel rendelkező, hozzáértő vezető személyiségnek bizonyult.

Newman az első vatikáni zsinat után, amely dogmává nyilvánította a pápa csalatkozhatatlanságát, nem titkolta, hogy egy további zsinattól várja az egyensúly helyreállítását a pápaság és a püspöki kollégium között. A második vatikáni zsinat most a pápa teljes helyeslésével, sőt annak ösztönzésére le is fektette ehhez az alapot. Hogy azonban a pápa és a püspöki szinodus egymásmelletti sége

miként fog alakulni a jövőben, azt az élet és a fejlődés mutatja meg. Feltehető, hogy az egyes országok püspöki karai olyan képviselőket küldenek majd a szinodusba, akik mind teológiai képzettség tekintetében, mind szellemileg a legjobban felkészültek. Congar szerint egyébként sem kétséges, hogy a zsinat utáni időknek legnagyobb feladatai a püspöki konferenciákra hárulnak. Nekik kell első sorban ébrentartaniok és gyakorlatba átvinniök a zsinat szellemét. Nem könnyű feladat, mert tartani lehet attól, hogy két-három év múltán a zsinat emléke eltompul, a figyelem ellanyhul, és akkor a rutin, a megszokás veszi át újból uralmát az aulákban. Amit ugyanis semmiképpen sem szabad alábecsülni, a tradíció ereje, amely szembenáll minden újítással.

*

Érdekes volt az a beszéd is, amelyben a pápa a püspöki szinodusról áttért a Kúriára. Főleg az olasz sajtóközlemények egyoldalúan emelték ki azokat a dicséreteket, amelyekkel a pápa a Kúriát illette, s ezzel azt a látszatot keltették, hogy talán mégis elmaradnak a reformok. Tárnyilagos figyelők azonban mindjárt megjegyezték, hogy ezeket a dicséreteket egyszerűen szükséges volt előrebocsátani. Ne feledjük — mondták —, hogy voltak kemény hangok, amelyek elavult, alkalmatlan, önző, sőt korrupt intézménynékk állították be a Kúriát. A pápa ellensúlyozta ezeket a vádakokat, de utána nyomban ekként folytatta: „Ezzel nem akarjuk kizárni azt, hogy a római Kúria is tökéletesedésre szorul. Minden emberi dolog és mindaz, ami az időben él, esendő és csődöt mondhat”. Közölte a zsinati atyákkal, hogy a Kúria reformjának előmunkálatai javában folynak, részben be is fejeződtek. Itt nyilván már a Szent Officiumra célzott. Egyes személyi változásokon kívül nem kevés egyszerűsítésre és újításra is sor fog kerülni. A reform talán azt a benyomást fogja kelteni — fűzte hozzá a pápa —, hogy lassanként valósul meg, de „nem is lehet az másként, ha a személyekre és a hagyományokra kellő figyelemmel akarunk lenni”.

Annyi bizonyosnak látszik, hogy rövidesen több bíborost leváltanak a kongregációk éléről. Így persze nagy

figyelmet keltenek azok a találgatások is, amelyek az új bíborosi kinevezések körül keringenek. Határozottan állítják, hogy *De Lubac* és *Congar* is megkapja a bibort, mindkettő azonban megmaradna továbbra is írónak és teológusnak, akárcsak a pápa meghitt barátja, *Journet*, aki bíboros-sága ellenére továbbra is „abbé”.

*

Mario von Galli szöbáhozza azt a vélekedést, hogy miután a zsinat nagyon sok kérdésre nem tett pontot, a legközelebbi lépések egy harmadik vatikáni zsinatra várnak. Galli nézete azonban szöges ellentéte ennek. Az ő meggyőződése az, hogy a mostani volt az utolsó zsinat az egyház életében, legalább is abban az értelemben, ahogy a zsinatot eddig felfogtuk.

Az igazság ugyanis az, — fejt ki Galli —, hogy a nagy teljesítmények ellenére sok olyan nehézség és elégtelenség adódott ezen a zsinaton, amit a világegyház megnövekedett püspöki karának nagy terjedelme magyaráz. Már pedig előrelátható, hogy egy következő zsinat még népesebb lenne, ami szinte megoldhatatlan problémák elé állítaná az egyházat. Egyszerűen kényszerűség tehát, hogy a püspöki

kollégium a pápával együtt, mint az egyház legfőbb hatalmának megtestesülése, a jövőben valami más módon nyilatkozzék meg. Galli szerint mind az egyházzól szóló konstitúció, mind a püspöki hivatallal foglalkozó dekretum előrevetíti az új lehetőséget, anélkül, hogy konkrét módon megjéjölne azt. A jövőben a súly nem arra fog esni, hogy a püspökök egy meghatározott földrajzi ponton fizikailag összejőjjenek. Nyilvánvalóan a püspöki szinodus jelzi a jövő fejlődését, hiszen ennek tagjai a különböző püspöki konferenciákat képviselik. Magukban a püspöki konferenciákban sokkal behatóbb és átfogóbb eszmecsere bontakozhat ki, mint egy mértelenül nagy zsinaton, s ezeknek az eszmecsereeknek leszűrt eredményeit már a szinodus és a pápa vitatná meg. Így mindaz, ami egy zsinatban szükségszerűen összezsúfolódik és néhány évre szorítkozik, ezentúl sok évre oszolhat el és többé-kevésbé folyamatosan, tehát nyugodtabban és szervezesebben dolgozható föl. Annak a szorosságnak tér- és időbeli feloldása, ami a zsinattal, annak klasszikus alakjában, együttjár, ma már sokkal inkább megfelel a világ és az emberiség helyzetének.

A KIS ÚT

Azi tanultam, hogy a kegyelem a természetre épít, és hogy lelki életünkben nemcsak természetfeletti eszközök (Ima, szentmise, szentségek, önmegtartózkodás, lelki olvasás) használatára kell törekednünk, hanem olyan természetes erények (például becsület, igazságosság, rendszeret, stb.) elsajátítására is, amik alapját képezhetik a kegyelem munkájának. Sajnos, gyakran találkozom emberekkel, akik természetfölötti eszközök használatában buzgók ugyan, de egyik-másik természetes erény tekintetében nagyon elmaraszthatók. Sőt a szentek életrajzában is olvastam ilyenekről. Lehet-e igazán természetfölötti ezek buzgósága? és mit szólunk az ilyen kanonizált szentekhez?

A szentek a tökéletes önátadás hősei. Szent — a szó tágabb értelmében — mindaz, aki saját akaratát maradtalanul és következetesen aláveti Isten akaratának. Protestáns testvéreink így szeretik fogalmazni ezt az önátadást: készséges engedelmesség Isten Igéjével szemben. Szent az, aki minden erejével arra törekszik, hogy elmondhassa Szent Pállal: „Élek

ugyan, de nem én, hanem Krisztus él bennem” (*Gal. 2, 20*).

De éppen Szent Pál panaszkodik, hogy „ezt a kincset (Isten dicsőségének fölismerését és Krisztus követésének szándékát) cserépedényben őrzük” (*2 Kor. 4, 7*). A régi görögök eszményképe a „kaloskagathos”, vagyis a szép kiállítású és jellemileg is kifogástalan ember volt. Istennek más az el-